

TÜRKİYE’NİN AFET YÖNETİMİNDE UMKE’NİN ROLÜ

Mehmet şirin KARÇIN*

ÖZET

Ülkemizin coğrafi konumu nedeniyle değişik türlerde afetlerin yaşandığı bilinmektedir. Yaşanan bu afetlerin önlenmesi veya zarar ve kayıplarının azaltılması için etkili bir afet yönetimi anlayışına gerek duyulmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin afet yönetim süreci ve afetlere tıbbi müdahalelerde bulunan Ulusal Medikal Kurtarma Ekibinin (UMKE) önemine işaret etmektir. UMKE’nin ülkemizde yürütülen afet yönetimi çalışmalarındaki yeri ve önemine vurgu yapan bu çalışma literatür taranarak oluşturulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda, Türkiye’nin 1999 Marmara depremlerinden sonra afet yönetimi ve afetlerde tıbbi müdahale konularında yetersiz kaldığı açıkça görülmüştür. Tespit edilen eksiklikler doğrultusunda Türkiye’nin afet yönetim süreci çağdaş afet modelleri ve uygulanan politikaların bütünleşik bir çerçevede değerlendirilmesi ile beraber özellikle deprem afetlerinde afetzedelerde oluşan Crush Sendromlarının ölümlere ve akut böbrek yetmezliği gibi kalıcı sağlık sorunlarının önüne geçmek amacıyla UMKE ekiplerinin oluşturulduğu görülmüştür. Daha sonra UMKE ekipleri ülkemizde vuku bulan çeşitli afetlerde yaralı bireylere etkin tıbbi müdahalelerde bulunmuş, mortalite ve morbidite oranlarını kabul edilebilir seviyeye indirmeye hususunda son derece önemli bir yere sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, UMKE

UMKE’S DISASTER MANAGEMENT IN TURKEY ROLE

ABSTRACT

It is known that different types of disasters are experienced in our country due to its geographical location. An effective disaster management approach is needed to prevent these disasters or to reduce their damage and losses. The aim of this study is to point out the importance of Turkey's disaster management process and the National Medical Rescue Team, which provides medical interventions in disasters. This study, which emphasizes the place and importance of UMKE in disaster management studies carried out in our country, was created by reviewing the literature. As a result of the examinations, it was clearly seen that Turkey was inadequate in disaster management and medical intervention in disasters after the 1999 Marmara earthquakes. In line with the deficiencies identified, Turkey's disaster management process was evaluated in an integrated framework with contemporary disaster models and implemented policies, and it was seen that UMKE teams were established to prevent permanent health problems such as deaths and acute renal failure due to Crush Syndromes that occur in disaster victims, especially in earthquake disasters. Later, UMKE teams provided effective medical interventions to injured individuals in various disasters that occurred in our country and played an extremely important role in reducing mortality and morbidity rates to acceptable levels.

Keywords: Disaster, Disaster Management, UMKE

* YL Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi karcinmehmetşirin@gmail.com , [0009-0006-5352-2701](tel:0009-0006-5352-2701)

1. GİRİŐ

Afet, meydana gelen yıkımdan fiziksel, sosyal, psikolojik ve kültürel olarak etkilenen, topluluğun normal yaşam fonksiyonlarını bozan ve yerel kaynakları yetersiz kılan olaylardır. Doğal, beşeri ve teknolojik nedenlerden dolayı ortaya çıkan afetlerin insan yaşamına etkileri bakımından önemi büyüktür. Nitekim afetler toplumsal yaşamı farklı boyutlardan etkileyen, maddi ve manevi kayıplara neden olan olaylar olarak tanımlanmaktadır. Deprem, sel, yangın, yanardağ patlaması ve tsunami gibi doğal afetler beklenilmeyen veya öngörülemeyen olaylar olarak gösterilmektedir. Doğal afetler sadece maddi ve manevi kayıplar olmayıp, aynı zamanda hem ilgili ülkeyi hem de uluslararası toplumu etkilemektedir. Dolayısıyla afetler yaşanan kayıplarla birlikte aynı zamanda kamu harcaması olarak çok büyük maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Bu kayıp ve zararları minimize etmek ve afetlere karşı her an hazırda bulunmak için etkili bir afet yönetimine ihtiyaç vardır. Afet yönetimi ise afetlerin gerçekleşmeden önce zarar azaltma ve hazırlık planlama çalışmalarının yapıldığı, afet sonrası etkin ve yetkin müdahalelerin yapıldığı, insanlara daha güvenli yaşam çevresi oluşturma çabası içerisinde olduğu topyekün bir mücadele sürecini kapsamaktadır.

Türkiye gerek jeolojik yapısı gerekse de iklimsel özellikleri bakımından farklı doğal afetlerle karşılaşan bir ülke durumundadır. Bu nedenle afet ve afet yönetimi konuları ülkemizde önemli bir yere sahip olmuştur. Ülkemiz, vuku bulan bu afetlere karşı çeşitli mücadelelerde bulunmuştur. Afet yönetimi kapsamında verilen bu mücadelelere bakıldığı zaman dört dönemden oluştuğu görülmektedir. Bu dönemler içerisinde 1999 Marmara depremine kadar olan süreçte afet öncesi çalışmaların yapılamadığı veya yapıldıysa yetersiz kaldığı daha çok afet sonrası yara sarma çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. 1999 yılında yaşanan Marmara depremi Türkiye'nin afet yönetimi için adeta bir ders olmuştur. Dolayısıyla afet öncesi kayıp ve zararların önlenmesi, afetin yaşanması ile başlayan müdahale ve yeniden inşa çalışmalarına başlanmış ve 2009 yılında AFAD'ın kurulmasıyla ilgili tüm kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon sağlanmıştır. 1999 Marmara depreminde afet yönetimi kapsamında görülen bir diğer önemli eksiklik ise afetlerde hastane öncesi acil sağlık hizmetleri olmuştur. Bu doğrultudan hareketle iyi eğitilmiş, afet alanına ivedilikle medikal hizmetler sunan, hasta/ yaralının doğru ve güvenli şekilde naklini sağlayan ve nakil sonrasında acil tedavi ünitelerini kuran Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi (UMKE) kurulmuştur. UMKE ekipleri afetzedelere yerinde ve zamanında medikal müdahalelerde bulunması ve uygun tıbbi taşıma teknikleri ile gerekli yerlere transportlarını sağlaması ölümcül veya kalıcı sağlık problemlerinin önlenmesi bakımından son derece gerekli olmuştur.

Bu çalışmada öncelikle afet ve afet yönetiminin kavramsal çerçevesi açıklanmış ve afet yönetimi bağlamında Türkiye'de yaşanan gelişmeler irdelenmiştir. Daha sonra afetlerde acil sağlık organizasyonunun önemli bir birleşeni olan UMKE ekibinin afetlerdeki görev ve rolleri açıklanmıştır.

2. AFET KAVRAMI

Afet kavramı üzerinde literatür araştırılması yapıldığında musibet, büyük felaket ve tahribat gibi birçok farklı tanımlamaların ve açıklamaların yapıldığı görülmektedir (Bilbay ve Bozkaya, 2021: 596). Arapça kökenli bir kelime olan "afet" doğadaki olayların toplumun üzerindeki yıkımları olarak ifade edilmektedir (Çilingir, 2019: 5).

İnsanoğlu, dünyadaki varlığından itibaren çeşitli olayların yarattığı problemlerle mücadele etmiştir. Bu olayların yarattığı fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, toplumun normal yaşam dengesini bozan veya durduran doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olaylar bütününe afet denilir (Öner, 2010: 4). Diğer bir ifadeyle afet; meydana gelen yıkımdan fiziksel, sosyal ve kültürel

olarak etkilenen, topluluğun normal yaşam fonksiyonlarını bozan ve yerel kaynakları yetersiz kılan doğal, beşeri ve teknolojik faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan olayların doğurduğu sonuçlardır (Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü, 2024).

Bir başka tanıma göre afet, insanların normal sosyal yaşantılarını bozan, aktivitelerini durduran kurumlar arası eşgüdüm içerisinde müdahale gerektiren insan ve insan kaynaklı olmayan olaylardır. Bir olayın afet sayılabilmesi için normal yaşamın aksaması, insanların can ve mal bütünlüğünün bozulması ve gerçekleşen olgunun yerel imkanlar ile üstesinden gelemediği durumların oluşması gerekmektedir (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 149).

Afet kavramı ile ilgili yapılan bu tanımlamalardan yola çıkarak meydana gelen olayların afet niteliği taşıması için insan toplumunun yaşadığı coğrafi alanda etkili olması gerekmektedir. Zira insan toplumunun bulunmadığı yerlerde heyelan, çığ, deprem gibi doğa olayların yaşanması sadece bir tabii tehlike olarak kalmaktadır. Başka bir olayın afet olarak tanımlanabilmesi ise meydana gelen olayların geniş alanları etkilemesi ve yerel müdahale kapasitesini aşması gerekmektedir (Tozbey, 2023: 5). Örneğin ülkemizin yakın tarihinde meydana gelen 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremleri hem yerel hem de ulusal müdahale kaynaklarını yetersiz kılmış hatta mevcut hükümet tarafından uluslararası yardım çağrısında bulunma gereği duyulmuştur.

Söz gelimi, afet kavramı insanı odağına alan bir kavramdır. Nitekim afet sonrasında yapılan yardımlardan yararlanmak için afetlerden etkilenmiş kişiler olmak gerekir. Afet tanımının "doğal afet" tanımı ile aynı anlamda ifade edilmesi yanlış bir ifade şeklini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü epistemolojik ifadelerde doğal olan sadece "tehlike"dir, "afet" değildir. Farklı bir ifadeyle tehlikelerin afete dönüşmesinde bireylerin faaliyetleri veya tehlikelere karşı gerekli önlemlerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Yani tehlikelerin afetlere dönüşmesi insanlardan kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda afet bir olayın kendisinden ziyade çeşitli zaman dilimlerinde meydana gelen olayların doğurduğu sonuçlar olduğunu söyleyebilmekteyiz (Şengün vd., 2021: 6).

2.1. AFETLERİN SINIFLANDIRILMASI

İnsan toplumunun normal yaşam fonksiyonlarını ve bulunduğu coğrafyasını önemli ölçüde kötü etkileyip bozulmalara yol açan afetlerin meydana geliş nedenlerini literatür araştırmalarında biyolojik, meteorolojik, jeolojik, sosyal ve teknolojik açılardan gruplandırıldığı görülmektedir. Fakat afetleri daha kapsamlı olarak gruplandırdığımızda doğal ve insan kaynaklı olarak iki farklı sınıflandırma şekli yapılabilmektedir (Bilgili ve Aktaş, 2022: 409). Ancak bu sınıflandırmalar ile afetleri tamamen birbirlerinden bağımsız olarak ayırmak oldukça güçtür. Çünkü meydana gelen herhangi bir afet bir başka afetin yaşanmasına neden olabilmektedir (Özbayram, 2018: 1). Bu duruma, okyanus tabanında meydana gelen deprem veya yer sarsıntılarının tsunami felaketlerinin yaşanmasını tetiklemesi örnek olarak gösterebiliriz.

2.1.1. DOĞAL AFETLER

Dünya, oluşum sürecinden başlayarak çeşitli doğal olayların yaşandığı ve yaşanan bu olayların sonucunda daha yaşanabilir duruma gelerek günümüzdeki şeklini almıştır. Dünyada yaşanan bu tür olayların afet niteliği taşıması ise insanların toplumsal yaşam alanlarına ve mallarına zarar veren olaylar olmasıdır. Dolayısıyla meydana gelen bu olayların insanların toplumsal ve demografik yapısını büyük ölçüde bozan insan faaliyetlerinin dışında gerçekleşen doğanın yapısından kaynaklanan ekolojik olaylara doğal afetler denilmektedir (Değirmenci ve İltter, 2013: 281). Bir başka deyişle doğal afetler insan iradesinin dışında gerçekleşen ve ne zaman meydana geleceği bilinmeyen insan topluluğunun engel olamadığı çevresindeki canlılara zarar veren olaylardır (Çankaya ve Esmeray, 2019: 388). Ülkemiz coğrafi konumu, jeolojik yapısı ve

klimatolojik özellikleri sebebiyle doğal afetlerin sıklıkla meydana geldiği bir ülke konumundadır (Öztürk, 2003: 43).

Doğal olayların meydana getirdiği afetler üç başlık altında gruplandırılabilir (Barış, 2011: 8);

- Ani etkili, ya da akut gelişen afetler (tsunami, deprem, sel baskını, toprak kayması, çığ düşmesi)
- Bu sınıfa su ve besinlerle, vektörlerle ya da insandan insana bulaşan hastalıklarda girmektedir
- Yavaş ya da kronik başlangıçlı afetler (kuraklık, açlık, çölleşme, ormanların yok olması, zehirli maddelerden kronik etkilenme)

2.1.2. İNSAN KAYNAKLI (TEKNOLOJİK) AFETLER

İnsan kaynaklı afetler siyasi ve insani etkenlerin neden olduğu savaşlar, iç çatışmalar, terör eylemleri, korkunç yangınlar, devasa göçler ve endüstriyel kazalar gibi teknolojik olayların da yol açtığı sonuçlardır. İnsan kaynaklı afetler tıpkı doğal afetler gibi maddi ve manevi kayıplarla sonuçlanabilmektedirler (Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, 2022).

İnsan kaynaklı afetlerin temelinde insanların ihmali ve sorumsuz davranışları yatmaktadır. Bu ihmali ve sorumsuzluklar doğal olaylardan da etkilenerek, eksik planlama veya hatalı uygulamaların yol açtığı bölgesel veya yerel afetler grubu olduğu söylenilmektedir (Durmuş, 2021: 36).

İnsanların neden olduğu doğal afetler şu şekilde sıralanabilir (Güner, 2016: 9);

- Çevre kirliliği
- Çölleşme, ormanların yok olması
- Savaş, iç çatışmalar, silahlı saldırılar
- Etnik ayrımcılık ya da etnik temizlik amaçlı göçe zorlanma
- İnsan yerleşim alanlarında ortaya çıkan felaketler
- Endüstriyel/ teknolojik olaylar (kazalar, kimyasal/radyoaktif sızıntılar, patlamalar, yangınlar).

2.2. AFET YÖNETİMİ

Afet, insanların can kayıplarına, sosyoekonomik ve ruhsal çöküntülerine neden olabilen ve aynı zamanda normal yaşam faaliyetlerini aksatan doğal veya doğal olmayan her türlü olaylardır (Uzunçubuk, 2012: 28). Afetlerin yarattığı bu kötü etki ve kayıpları minimum seviyeye düşürmek için afetlere karşı her zaman hazırda bulunulması ve afetin yaşandığı andan itibaren başlıyan kriz yönetimini etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla afet yönetimi tam da bu zamanlarda önemli olmaktadır (Önsüz ve Atalay, 2015: 1).

Afet yönetimi, insan hayatının eylemlerine etki eden, maddi ve manevi kayıplarla beraber aynı zamanda insanın ölüm ve yaralanmalarına da sebep olabilen akut gelişen olağandışı durumlara karşı bilim ve teknolojiden yararlanarak planlı bir yönetim süreci olarak ifade edilmektedir (Akyel, 2005: 18). Afet yönetimi süreçleri karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü afet öncesi tespit edilen tehlikelerin etkilerinin azaltmayı, yaşanması muhtemel olan afetlere karşı insanları hazırlamayı, afet anında etkin ve verimli müdahalelerde bulunmayı ve afet sonrası etkilenen insanların aylar

içerisinde eski yaşam standartlarına kavuşturmayı hedefleyen faaliyetleri kapsamaktadır (Şengün vd., 2021: 13).

Günümüzün gelişmiş toplumlarında kentsel risklerin gittikçe artması, karışık bir hale gelmesi ve çeşitlilik göstermesi daha çok afet sonrası çalışmalarına önem veren geleneksel afet yönetimi anlayışının yeterli olmadığını bizlere göstermiştir. Bu nedenle toplumlar Modern afet yönetimi sistemi, bütünlük afet yönetimi ve toplum tabanlı afet yönetimi sistemleri gibi yeni modeller çıkarmışlardır. Modern afet yönetimi sisteminde afet yönetiminin aşamaları olan zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden inşa evrelerinin her birinin farklı uzmanlık alanları olarak bakan bir anlayışa sahiptir. Bu sistemin ilk önceliği risk yönetimine odaklı afetlerin oluşmasını engellemek veya zararlarını azaltmak ile birlikte insanları afetlere karşı daha dayanıklı olmasını sağlamaktır (Genç, 2021: 37-38)

Bütünlük Afet Yönetimi Sistemi kapsamında afetlerin neden olduğu zararların önlenmesi için risklerin tespiti, bu zararları en aza indirecek önlemlerin alınması, etkin müdahale ve eşgüdüm içerisinde olması ve afet sonrası iyileştirme süreçlerini kapsayacak bütüncül bir yöntemle sürecin yönetilmesi hedeflenmektedir (Şengün vd., 2021: 15).

Toplum Tabanlı Afet Yönetimi Sistemi, afet yönetiminin tüm evrelerinde afetten etkilenme riski taşıyan tüm kişilerin, kurum ve kuruluşların rol alması anlayışını benimsemektedir. Bu nedenle afetler sadece kamu kurumlarının idaresinde olmamalı, afet ile ilgili diğer kuruluşların ve toplumun tamamının katılım sağlaması gerekmektedir. Çünkü afetlerin meydana geldiği alanlarının ve yarattığı yıkımların kamu kurumlarının gücünü aşabildiği durumlar oluşabilmektedir. Bu kapsamda yeterli güce sahip olma koşulu ile halkın, gönüllü grupların, sivil ve resmi kuruluşların rol aldığı afet yönetiminde, can ve mal kayıplarının azaltılmasında olumlu katkıları olacaktır (Genç, 2021: 38).

Afet yönetimini özetle, tüm kaynaklarını insanın can sağlığını korumak veya kurtarmak, oluşabilecek zararları en düşük seviyeye indirmek, mevcut kaynaklarını ise yerinde ve zamanında kullanmayı hedefleyen planlı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla yönetme sürecidir (Şengün ve Küçükşen, 2019: 195).

2.2.1. AFET YÖNETİMİNİN AŞAMALARI

Afet yönetimi ve halkın afetlere uyumu bir döngü süreci ile yönetilmektedir. Dolayısıyla bu döngülerin her bir aşaması birbirlerini tamamlar nitelikte olup, bu döngülerin faaliyetleri bütünlük bir süreci oluşturmaktadır. Afet yönetiminin Zarar Azaltma ve Hazırlık aşamaları afet öncesi "Risk Yönetimi" kapsamında yer almaktadır. Risk yönetim süreci koruyucu önlemler anlamındaki süreçlerdir. Müdahale ve İyileştirme aşamaları ise afet anı ve sonrası "Kriz yönetimi" kapsamında yer almaktadır. Kriz yönetimi daha çok müdahale ve yeniden inşa süreçlerini kapsamaktadır (Memiş ve Babaoğlu, 2020: 779).

2.2.1.1. RİSK YÖNETİMİ

Risk kelimesi farklı disiplinlerde birden fazla tanımlanması yapılan bir kavramdır. Afet yönetimi bağlamındaki risk; afetlerin vuku bulma olasılığı ve vuku bulan afetlerin toplum üzerinde yaratacağı tahmini kötü neticeler olarak belirtilmektedir (Mızrak, 2021: 292). Risk yönetimi ise meydana gelebilecek afetlerin yarattığı muhtemel kayıp ve tahribatları azaltmayı amaçlayan kestirilemeyen durumları sistemli olarak çözmeye çalışan yönetim şekli olarak tanımlanmaktadır (Turan vd., 2021: 153). Bu minvalde risk yönetimini daha genel olarak ele alınacaksa, bir toplumun yerleşim bölgesinin bulunduğu coğrafyanın tamamından başlanarak en küçük yerleşim birimine kadar(ülke, şehir, belde, köy vb.) mevcut veya olması muhtemel olan tüm tehlikelerin

tanımlanması, analizlerinin yapılması ve bu tehlikelerin yarattığı riskleri yok etmek ya da minimum seviyeye düşürmek için tüm kaynak ve imkânların kullanıldığı gerekli plan ve programların yapılıp hayata geçirilmesini hedeflendiği süreçlerdir (Oran, 2022: 208)

Afet öncesi risk yönetimi kapsamındaki aşamalar iki başlık altında sıralanabilir;

- *Zarar Azaltma*: Afetlerin meydana gelme risklerinin ve tehlikelerinin analiz edildiği, insanların can ve mal kayıplarını azaltma veya önleme çalışmalarının yapıldığı, topluma bu yönde çeşitli eğitimler verilerek çeşitli bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yapıldığı aşamadır (Ergünay, 2008: 2). Bu aşamada yapılan mühendislik çalışmaları ise afet riski önleme ve kayıpları azaltma analizlerinin devamlılık içerisinde yapılması konusunda gerekli olan ana faaliyetlerin içerisinde bulunmaktadır (Şahin, 2019: 189). Bu anlamda afet öncesi normal dönemin insan veya doğa kaynaklı risklerin belirlendiği ve bu belirlenen risklerin plan ve programların uygulamalarla zarar ve kayıpların en aza indirmeye çalışıldığı risk yönetiminin ilk sürecini kapsamaktadır.

Zarar Azaltma aşamasında yapılan faaliyetler (Ertürkmen, 2006 :24-25);

- Afetlerin müdahale esnasında uygulanması gereken uygulamaların yönetmeliklerine bakılması ve gerekli görülmesi halinde tekrardan hazırlanması,
- Mühendislik faaliyetlerini konu alan imar yönetmeliği ve yerleşim yerleri ile ilgili yasal mevzuatların incelenmesi gerekli hallerde yeniden revize edilmesi,
- Gerekli görülen bilim ve tekniğin araştırma ve geliştirme çalışmalarına göre uyarlanıp hayata geçirilmesi,
- Yerleşim yerlerinde bulunan muhtemel afet risklerinin belirlenmesi ve mevcut yerleşim yerine özgü tehlike haritalarının yapılması,
- Mevcut yerleşim yerlerinde veya yeni yerleşime açılacak bölgelerdeki afetlerin tehdit ve risklerinin belirlenmesi,
- Afetlerin zarar ve kayıplarını azaltmak amacıyla toplumun her yerine gerekli eğitimlerin verilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi,
- Afetler meydana gelmeden önce insanların erkenden haberdar olmasını sağlayan erken uyarı ve kontrol sistemlerin kurulmasının sağlanması ve mümkünse daha çok geliştirilmesini amaç edinen çalışmaları kapsamaktadır.

- *Hazırlık*: Hazırlık evresi, afetlerin neden olduğu zarar ve kayıpları azaltmak amacıyla yapılan çalışmaları kapsayan ve aynı zamanda afet risk yönetiminin en önemli ikinci safhası olarak ta kabul edilen evredir. Bu evre, afet risklerinin analizlerini, erken uyarı sistemlerini, acil eylem planlarını ve insanları potansiyel afetlere karşı hazırlıklı olmasını konu alan evredir. Bu evrede hazırlanan acil eylem planlarının temel amacı afetler meydana geldikten sonra oluşabilecek zarar ve kayıpların etkilerini azaltmak için gerekli tüm faaliyetlerin yapılmasına kılavuzluk etmektedir. Erken uyarı sistemleri ise potansiyel afetlerin meydana gelmeden önce haber verilmesini sağlar. Bu sayede afetlerin etkilerinin azaltılması, etkin bir müdahale ve afet sonrası daha erken toparlanma süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla afetler meydana gelmeden önce risk analizlerinin yapılıp gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Yapılan bu risk analizlerinde afet öncesi ve anı için gerekli planlamalar hazırlanır. Hazırlanan bu planlamalarda afetlerin zarar ve kayıpların azaltılması için ihtiyaç duyulabilecek malzemelerin depolanması, insanların bilinçlendirilmesi ve erken tahliyeleri için yapılan çalışmaların bütünüdür (Altun, 2023: 7-9). Hazırlık aşaması aslında afetlerin yarattığı krizlerin çözümleme planlarının ve müdahale eden grupların öncesinden hazırda bekletildiği aşama olarak söylenmektedir (Genç, 2021: 40). Dolayısıyla bu evre genel anlamda

toplumu afetlere karşı hazırlamak, risk kültürünü aşılama, cana ve mala gelecek zararları en aza indirme amacı vardır. Bu amaç doğrultusunda gerekli olan idari, hukuki ve teknik tedbirlerin alındığı, mümkünse afet risklerinin önlenmesi, değilse arama kurtarma, ilk yardım ve yeniden inşa faaliyetlerinin olabildiğince etkili ve ivedi bir şekilde yapılmasıdır (Şengün vd., 2023:19).

Hazırlık aşamasında yapılan bazı çalışmaları açıklayacak olursak (Genç, 2021: 40-41);

- Afet yönetiminin her aşamasında ki planlamaların yapılması,
- Erken uyarı sistemlerinin kurulup uygulanması,
- Afete müdahale edecek kurum ve kuruluşlara yönelik gerekli eğitim ve tatbikatların yapılması,
- Afetin etkilerini azaltmak için toplumun her kesime gerekli eğitimler verilerek bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması,
- Afet zamanlarındaki toplanma alanlarının belirlenmesi,
- Afet zamanında kurtarma ekiplerinin ihtiyaç duyabileceği acil yardım malzemelerinin uygun şartlarda ve yeterlilikte depolanması,
- Afetin kriz yönetiminde görev alacak ilgili kurum ve kuruluşları belirlemek, yetki ve sorumluluklarını tanımlamak gibi çalışmaların hazırlık aşamasında yapılmaktadır.

2.2.1.2. KRİZ YÖNETİMİ

Yunanca kökenli olan kriz kelimesi dilimize İngilizceden geçmiş ve İngilizcedeki aslı ise “crisis” kavramından gelmektedir (Filiz, 2007: 1). Kriz, bir insanın, bir kurum veya toplumların başına gelmesi muhtemel olan kötü olayların yarattığı kaotik durumlardır (Uzunçubuk, 2012: 28). Bir diğer ifadeyle kriz, toplumların olağan yaşam akışını sekteye uğratma potansiyeli olan insan veya insan kaynaklı olmayan olayların yarattığı kötü sonuçlardır. Bu kötü olayları engellenmesi veya daha az kayıplar ile atlatılması ise kriz yönetiminin amaçları arasındadır (Varol ve Gültekin, 2022: 83).

Kriz yönetimi, krize neden olan olayların meydana gelmesi ile başlayan ve kriz öncesindeki olağan döneme geçilmesine kadar devam eden ve bu olayların ortadan kalkması ile sonlanan bir yönetim sürecini tanımlamaktadır. Bu bağlamda insan veya insan kaynaklı olmayan afetlerin neden olduğu kriz hallerinden iyi sonuçlar elde edilebilmesi için afet öncesinde hazırlanmış iyi bir kriz yönetim planına ihtiyaç vardır. Yani kriz planlaması, etkin ve başarılı bir kriz yönetimi için vazgeçilmez bir unsurdur. Dolayısıyla krizin ortaya çıkmasıyla başlayan ve sonrasına kadar atılacak tüm adımlar, belirlenen planlamalar ile işlenmesi gerekmektedir. Bu yüzden afetlerde kriz yönetiminin daha kolay atlatılabilmesi için müdahale ve yeniden inşa evrelerindeki süreçler iyi idare edilmelidir (Şengün vd., 2023:20-21).

Afetlerde kriz yönetimi aşamaları, “müdahale ve yeniden inşa süreçleri (iyileştirme)” olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır.

- *Müdahale aşaması*, doğal veya beşeri faktörlerin neden olduğu afetlerin meydana gelmesiyle başlayan kriz yönetiminin ilk ve en kaygılı aşaması olan süreci ifade etmektedir. Bu sürecin ilk 72 saatinde afet olayına maruz kalan insanların canlı olarak en fazla kurtarıldığı veya kurtarma şansının yüksek olduğu saat dilimidir. Bu yüzden bu saat dilimine “altın saatler” de denilmektedir. Müdahale aşamasında yapılan çalışmaların ilk önceliği insanları enkaz altında olabildiğince ivedilikle canlı olarak çıkarmaya odaklanmak ve etkilenen insanların acılarının

azaltan faaliyetlerin hayata geçirilmesini sağlamaktır (Şengün vd., 2023: 21-22). Bu sebeple bir afet olayı meydana geldiği zaman ivedilikle müdahale edilmeye çalışılmaktadır.

Müdahale aşamasının çalışma süreleri afetin neden olduğu tahribata göre değişkenlik gösterebilir. Bu bağlamda müdahale aşaması afet yönetiminin diğer aşamalarına göre daha kısa, bir ile üç ay arasında değişkenlik gösterilmesine rağmen afet yönetiminin en buhranlı ve en yoğun aşaması olarak söylenmektedir. Bu aşamada arama kurtarma faaliyetleri, yaralıların tedavileri, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçların tedariki için gerekli acil planlamalar yapılmaktadır. Yine bu aşamada yetkili idari amirler tarafından halkın bilgilendirilmesi, afete görevlendirilen personellerin belirlenmesi, hasar tespit çalışmalarının yapılması, afetin neden olduğu zararların azaltılması için gerekli çalışmaların yapılması ve afet bölgesine destek ekip ve gerekli yardımların istenmesi gibi faaliyetler de yürütülmektedir (Altun, 2023: 9). Fakat olağandışı durumlarda yapılması gereken bu faaliyetlerin planlı, etkin ve doğru şekilde uygulanması için her anlamda iyi bir koordinasyona ihtiyaç duyulduğundan, bu tür kaotik durumlarda ilgili kurum ve kuruluşların gerekli hallerde yetkilerinde inisiyatif kullanmalarını sağlamak amacıyla gerekli görev ve yetkilere de ihtiyaç duyulmaktadır (Sever, 2019: 162).

Müdahale aşamasında yapılan çalışmalara bakarsak (Sever, 2019: 162; Genç, 2021: 42);

- Afetlerin yaşandığı bölgede gerekli güvenlik önlemleri başlatılması,
- Afetler vuku bulduktan hemen sonra insanların canını kurtarmak için arama- kurtarma, ilk yardım ve yaralıların tedavilerine olay yerinden itibaren başlanması gibi çalışmaların yapılması,
- Afetlerin neden olduğu yangın, gaz kaçakları, doğalgaz patlamaları ve evre sağlığını tehdit eden kimyasal ajanların yayılması gibi durumlara karşı gerekli önlemlerin alınması,
- Afetlerin koordineli olarak yönetilmesi için kriz merkezlerinin kurulması,
- Afetlerin neden olduğu ulaşım ve iletişim ağlarındaki kesintilerinin giderilmesi,
- Afetlerin oluşturduğu zarar ve kayıpların belirlenmesi için gerekli faaliyetlerin yapılması,
- Afettede vatandaşların güvenli alanlarda geçici konaklamaların oluşturulması ve yeme, içme, barınma gibi her türlü insani ihtiyaçların kısa sürede planlı ve koordineli olarak giderilmesi çalışmalarını kapsamaktadır.

- *İyileştirme Aşaması*; afetlerin müdahale çalışmalarının bitmesi ile başlayan afet yönetiminin en uzun ve en son döngüsüdür. Bu anlamda afetlerin yarattığı normal yaşam faaliyetlerindeki bozulmaların eskisine veya eskisinden daha iyiye getirilmesini amaçlayan afet sonrası yapılan çalışmaların tümü olarak ifade edilmektedir. Afet sonrasında yapılan bu çalışmaları iyileştirme ve yeniden inşa kavramları kapsamında iki farklı şekilde işleyenler de bulunmaktadır (Genç, 2021: 44)

Bu erevede İyileştirme aşaması, afet sonrasında yapılan çalışmaların ilk basamağıdır (Sever, 2019: 164). Bu basamakta müdahale evresindeki çalışmaların son bulmasıyla, insanların eski ve yeni sosyal yaşam standartlarına tekrar dönmesini sağlayan çalışmalar başlamaktadır (Varol ve Gültekin, 2022: 88-86). Bu alışmalar genel anlamda afetin meydana geldiği toplumun temel insani ihtiyaçlarından başlanarak iletişim, ulaşım, geçici konaklama alanları, eğitim, ekonomi, elektrik, doğalgaz, su gibi altyapı hizmetleri dhil olmak üzere sosyal yaşam aktivitelerini kısıtlı veya düşük seviyede de olsa sağlanması amacıyla yapılan tüm faaliyetleri kapsamaktadır (Sever, 2019: 164).

Yeniden inşa aşaması, afetlerin insanlar üzerinde neden olduğu sosyal, psikolojik ve ekonomik gibi kayıp ve tahribatların en az afet öncesindeki seviyeye ulaştırmak için yapılan planlı ve masraflı faaliyetlerin tümüdür (Sever, 2019: 164). Bu süreçte, afetlerin yaşanması kamusal bilincin artmasına neden olmuştur. Bu bilinçle risk ve zarar önleme, ekonomiyi yeniden canlandırma, kamu ve kamu dışı yıkılan veya hasar gören yapıların yeniden eskisine göre daha sağlam bir şekilde yapılmasını planlanan uzun vade gerektiren çalışmaları kapsamaktadır (Altun, 2023: 12). İyileştirme ve yeniden inşa çalışmalarının karşılaştırılmasında sürecin zamansal boyutu ayırt edici olmaktadır. Bu nedenle iyileştirme afetin yaşandığı toplumda iletişim, yol, yeme- içme ve altyapı çalışmaları gibi temel ihtiyaçların kısa vade de karşılanması çalışmalarını kapsamaktadır. Yeniden inşa ise uzun vade de afetten zarar gören bina ve tesislerin yeniden yapılması, toplulukların sosyo-ekonomik, psikolojik yıpranmaların giderilmesi gibi kısacası afetin neden olduğu zarar ve kayıpların en az afet öncesi dönemin standartlarına ulaştırması çalışmalarını kapsayan süreç olarak ifade edilmektedir (Genç, 2021: 42)

İyileştirme ve Yeniden inşa süreçlerindeki faaliyetler şu şekildedir (Şengün vd., 2023: 23-24):

- Afetlerin insanlar üzerinde bıraktığı travmaların giderilmesi için rehabilitasyon merkezlerin kurulması ve çalışmalara başlanması,
- Afetlere maruz kalan toplumun ihtiyaç listelerinin çıkarılması ve kaynakların planlı olarak ihtiyaca göre dağıtılması,
- Afetlere maruz kalan toplumun afet öncesi yaşam standartlarına erişirmek için kısa ve uzun vadeli yol haritaların belirlenmesi,
- Afetlerin neden olduğu yapısal hasar ve yıkımların tespiti ile beraber enkazların kaldırılması,
- Afetlerin neden olduğu alt ve üst yapının inşası ve kalıcı konutların yapımına başlanması gibi çalışmaları kapsamaktadır.

Afet yönetimi, sürekli kendini yenileyen ve süreklilik arz eden bir döngü içerisinde. Dolayısıyla afet anı ve sonrası faaliyetlerin bitmesi ile gerektiği durumlarda kendini revize edip tekrardan ara vermeden başa dönülmesi gerekmektedir (Şengün vd., 2023: 23).

2.2.3. TÜRKİYE'DE AFET YÖNETİMİ

Türkiye, jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinden dolayı değişik türlerde afetlerin yaşandığı bir ülke konumundadır. Bu afetler deprem, heyelan, sel ve taşkınlar, kuraklık, çığ, erozyon ve yangınlar olarak ifade edilebilmektedir. Ülkemizde meydana gelen bu afetlerin içerisinde depremler en fazla zarar ve kayıplara neden olan felaketler olmuştur. Bu nedenle depremler ülkemiz için hem tarihsel hem de sosyal yaşamın bir gerçeği haline gelmiştir. Dolayısıyla ülkemizde vuku bulan afetlere karşı etkili mücadele edilebilmesi için afet yönetimi önemli bir yere sahip olmuştur (Eflanili, 2021: 33).

Türkiye'nin afet yönetimi kapsamında çıkarılan yasal düzenlemelere bakıldığı zaman genel anlamda afetleri yaşadıkdan sonra ve yaşanan afetlere yönelik özel yasaların faaliyete geçmesiyle ilerleme gösterdiği görülmektedir. Bu anlamda, afetlerin yaşanması ile ortaya çıkan kriz durumlarından etkilenen insanların yaralarını sarmak amacıyla iyileştirme faaliyetleri ve müdahalelerin yapılması için gerekli çalışmalara yönelik kararlar ilerleyen süreçlerde daha kapsamlı ele alınmış ve geliştirildiği gözlemlenmiştir (Şengün vd., 2023: 39).

Türkiye’deki afet yönetiminin bir diğer yönü ise afet ile ilgili çok sayıda kamu kurum ve kuruluşların olması ve bu durumun karmaşık bir yapıya neden olmasıdır (Şengün vd., 2023: 39). Örneğin Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmadan önce Türkiye’de bir afet yaşandığı zaman bir yandan Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü bir yandan İçişleri Bakanlığına bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve bir yandan da koordinasyon birimi olan Başbakanlık Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü bulunmaktaydı. Bu durum, kurumların afet yönetimi çalışmalarında bağımsız şekilde hareket etmelerine ve koordinasyon eksikliğine neden olmuştur. Dolayısıyla etkili ve bütüncül bir afet yönetimi süreçlerinin yönetimi için ilgili kurum ve kuruluşlarının tek bir organda birleştirilmesi gerekli olmuştur (Öztürk, 2003: 43).

Bu çerçevede 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile afet yönetim yapısında önemli değişikliklere gidildiği görülmektedir. Bu yasa ile günümüzde İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur. Böylelikle afetler ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları tek bir kurumda toplanarak, afet yönetimi çalışmalarının tek elden yürütülmesi ve gerekli koordinasyonun sağlanması hedeflenmiştir (Aktel, 2015: 6).

2.2.3.1.TÜRKİYE’DE AFET YÖNETİMİ SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Afetler insanlık tarihi ile eşdeğerdir. İnsanoğlu, ilk başlarda afetlere doğaüstü anlamlar yüklemiş ve afetlerin önlenemeyeceğini varsaymıştır. Fakat 17.yy ile birlikte insanoğlu meydana gelen afetlerden ders çıkararak gelecekte olası bir afetin önlenmesine yönelik planlamalar yapmışlardır. Bu planlamalar zaman içerisinde afetlere ilişkin mücadelelerini geliştirerek ivme kazandığı görülmektedir (Şengün vd., 2023: 32). Bu kapsamda ülkemizin afet yönetim süreçlerindeki bu gelişmeleri tarihsel bir bakış açısıyla farklı dönemlere ayırarak değerlendirmekte fayda vardır. Dolayısıyla 1944 ve öncesi dönemi, 1944- 1958 dönemi, 1958- 1999 dönemi, 1999 ve günümüz olmak üzere dört farklı dönemde değerlendirilmesi yapılacaktır.

1944 ve Öncesi Dönem: Türkiye’nin sınırları içinde meydana gelen afetlerin ilk tarih bilgileri M.S.1488 yılında İstanbul’da yaşandığı rivayet edilmektedir. Osmanlı’nın bu dönemdeki afet yönetimi anlayışına bakıldığı zaman afet sonrası zarar ve kayıpların giderilmesi için padişah fermanı aracılığıyla halka acil yardım ve konut yapımına yönelik çağrılar olduğu görülmektedir. Bu konudaki ilk yazılı örneğimiz ise Eylül 1509 yılında İstanbul da meydana gelen deprem olmuştur. İstanbul da yaşanan bu depremde yaklaşık 13.000 kişinin hayatını kaybetmesine ve 109’u cami olmak üzere toplam 1.156 yapının yıkılmasına neden olmuştur. O dönemin padişahı olan 2. Beyazıt çıkardığı fermanla her aileye yeniden ev yapmaları için 20 altın bağışında bulunmuş ve zarar gören şehrin yeniden inşası için 50.000 ustaya görev verilmiştir. Daha sonra aynı fermanla afet sonrası şehri tekrardan hızlı şekilde inşa etmek için 14-60 yaş aralığındaki erkeklerin inşaat işlerinde çalışmaları zorunlu hale getirilmiş ve denizlerin dolgu zeminlerin üzerinden evlerin yapılması ise yasaklanmıştır (Koyuncu,2016: 379). Osmanlı, yine bu dönemde meydana gelen yangın felaketleri ile mücadele edebilmek için “Tulumbacılar Ocağı”nı kurmuştur (Genç, 2021: 152).

Türkiye’nin kuruluşundan sonra meydana gelen en büyük deprem felaketi 1939 yılında Mw 7,9 büyüklüğünde vuku bulan Erzincan depremi olmuştur. Yaşanan bu depremde Erzincan ilinde toplam 15.630 kişinin yaşamını yitirmesine ve 15.534 binanın yıkılmasına neden olmuştur. Bu yüzden Erzincan Depremi Türkiye tarihinde önemli ölçüde kayıp ve zararlarla neticelenen doğal afet olarak yerini almıştır. Daha sonra yaşanan bu deprem afetinin zararlarını azaltmaya yönelik 1940 yılında “Erzincan’da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıkalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunla aynı zamanda

Türkiye'nin kuruluşundan sonra ilk defa depremin yarattığı tahribatların telafisi hedeflenmiştir. Hatta Erzincan Depremi sonrasındaki süreçte deprem afetleri önem kazanmış aynı yıl içerisinde İtalyan Yönetmeliği Nafia (Bayındırlık) Bakanlığı eliyle Türkçeye tercüme edilerek hayata geçirilmiştir (Kalkan, 2023: 546).

Kızılay Derneği 1923 yılından 1940'lı yılları arası dönemde Türkiye'de meydana gelen doğal afetlerde gerekli müdahalelerde bulunan kuruluş olmuştur. Bu müdahale sürecinde özellikle arama- kurtarma faaliyetlerinde sivil vatandaşların ve askeriyenin de önemli katkılarından söz edilebilmektedir. Kızılay'ın bünyesinde bulunan " İmdat Komiteleri" afetzedelerin acil ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu acil ihtiyaçların kaynakları mevcut yönetimin kaynakları, çeşitli yardımlar ve bağışlardan elde edilmiştir (Şengün vd., 2023: 41).

Türkiye 1935-1943 yılları arası dönemde birçok sel ve ani taşkın afetleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu afetler, insanlar üzerinde ciddi oranda kayıp ve zararlara neden olmuştur. Bu yüzden 1943 yılında 4373 sayılı "Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma" adında yeni bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunun işleyişinin sağlanması amacıyla Bayındırlık Bakanlığına bağlı "Su İşleri Reisliği" adında yeni bir birim kurulduğu görülmüştür. Bu yasa aynı zamanda Cumhuriyetin kuruluşunda sonra yaşanan afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların azaltılmasına yönelik çıkarılan ilk yasa niteliğini taşımaktadır (Yılmaz, 2021: 179)

1944-1958 Yılları: Ülkemizde yaşanan afetlerin zarar azaltma uygulamalarına başladığı dönemdir. Geçmişte yaşanan yıkıcı depremlerin verdiği can ve mal kayıplarının afet sonrası tekrar yıkılan binaların yerine sadece yeni binaların yapılmasıyla olmayacağı mutlaka afet öncesi zarar azaltıcı önlemlerin alınması gerektiği gerçeği kavranılmıştır. İlk olarak 18 Temmuz 1944 tarihli 4623 Sayılı "Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanunun önemli özelliği ülkemizde gerçek anlamda doğal afet zararlarının azaltılmasına yönelik çalışmaların başlangıcı ve bu yasayla merkezi hükümet ilk defa deprem öncesi birtakım görevlerini üstlendiği görülmüştür. Bu kanun gereğince Bayındırlık Bakanlığı, ilgili üniversitelerle işbirliği yaparak ilk deprem bölgesi haritasını yapmıştır (Gürel ve Uzunlar, 2004: 246)

1953 yılında Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde bir deprem bürosu kurulmuştur (Gürel ve Uzunlar, 2004: 246). Daha sonra aynı deprem bürosu 1955 yılında DE-SE-YA (Deprem- Sel-Yangın) birimine dönüştürülmüş, afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların azaltılması faaliyetleri de bu birim aracılığıyla yönetilmeye başlanmıştır (Tercan, 2018: 109).

1956 yılına gelindiğinde ise bu dönem özelinde oldukça modern sayılabilecek 6785 Sayılı İmar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla yerleşme yerlerinin belirlenmesi sırasında doğal afet tehlikesinin ortaya çıkarılması ve fenni mesuliyet sistemi ile yapı denetimi konularına önem verilmiştir (Gürel ve Uzunlar, 2004: 246-247)

Sözgelimi, Türkiye'nin bu dönemdeki afet politikalarına genel olarak bakıldığı zaman meydana gelen afetin kendisine ve bölgesine has olarak çıkarılan kanunlar olmuştur. Bunlara örnek olarak; 1948 yılında 5243 sayılı "Erzincan'da Yapıtırlacak Meskenler Hakkında Kanun, 5663 sayılı Eskişehir Sel Baskınından Zarar Görenler İçin Yapıtırlacak Meskenler Hakkında Kanun ve 1956 yılında 6746 sayılı Aydın, Balıkesir, Bilecek, Edirne, Eskişehir, Konya ve Denizli Vilayetlerinde Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkındaki Kanunlar" verilebilmektedir (Tercan, 2018: 109-110).

1958-1999 arası: Bu dönem ülkemizde yaşanan afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların en aza indirilmesi bakımından önemli değişimlerin gerçekleştiği ve küresel alanlarda yaşanan yeni gelişmeler doğrultusunda dikkate değer değişikliklerin yapıldığı dönem olmuştur. Bu dönemde

“İmar ve İskân Bakanlığı” kurulmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet döneminden itibaren ilgili yasaların Bayındırlık Bakanlığına tanımladığı; afet öncesi ve sonrası gerekli tedbirlerin alınması, konut ve yerleşim problemlerinin çözüme kavuşturulması, devletin bölge, kent ve köy planlamalarının yapılması, yapılarda kullanılacak malzemelerin geliştirilmesi ve belli standartlara göre hazırlanmasının sağlanması gibi ana görevler İmar ve İskân Bakanlığına devredilmiştir. Bu yenilikle beraber ülkemizde yaşanan doğal afetlere karşı yapılan çalışmalar tekrardan ivme kazanmış ve 1959 yılında bir diğer adı afetler kanunu olan 7269 sayılı “ Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair” kanun yürürlüğe konulmuştur. Bu bağlamda Cumhuriyet döneminden itibaren meydana gelen afetlere ilişkin çıkarılan yardım yasaları birleştirilmiş ve o tarihe kadar sadece sel- taşkınlara ve depremlere yönelik yapılan önleme çalışmalarının dışında çığ, yangın, heyelan, kaya düşmeleri gibi doğal afetlerde kapsam altına alınmıştır. Dolayısıyla yaşanan tabii afetlerin yarattığı tahribatların azaltılması için afet öncesi, müdahale ve yeniden yapılanma evrelerinde hem merkezi hem de yerel anlamda gerekli faaliyetler tekrardan revize edilmiştir. Bu yasa aynı zamanda bazı değişiklikler yapılarak günümüzde hala yürürlükte olmasıyla beraber afetlere ilişkin toplam 9 yardım yasasını da ortadan kaldırmıştır (JICA, 2014: 46).

1992 yılında Erzincan’da yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir. Yaşanan bu depremde önemli oranda can ve mal kayıplarının yanında işsizlik, göç ve üretim kayıpları gibi sosyo-ekonomik zararlarla da sonuçlanmıştır. Fakat depremin yarattığı bu sosyo-ekonomik zarar ve kayıpların azaltılması için günümüzde halen yürürlükte olan 7269 sayılı kanun yeterli olmamıştır. Bu sebeple aynı yıl içerisinde 3838 sayılı “Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti İle Şırnak ve Çukurca’da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun ” yürürlüğe konulmuştur. Dolayısıyla 7269 sayılı kanunun eksik kalan yönleri tamamlanarak depreme dayanıklı adeta yeni bir Erzincan kenti kurulmuştur. Daha sonra bu kanunun yalnızca Erzincan depreminden etkilenen yerleri kapsamı ve diğer yörelerde de afetlerin yaşanması nedeniyle benzer bir kanunun çıkarılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 1995 yılında 4123 sayılı “ Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun” yürürlüğe çıkarılmıştır. Bu kanunun ivedilikle hazırlanması nedeniyle 1995 yılında vuku bulan Dinar Depreminde sonra tekrardan yeni maddeler eklenerek revize edilmiştir (Uluğ, 2009: 9).

1999’dan günümüze: 1999 yılında ülkemizin hem batısında hem de ortasında yer alan tüm yerleşim yerlerini etkileyen 7.4 büyüklüğünde Marmara depremi meydana gelmiştir. Bu deprem özellikle Karamürsel, Adapazarı, Gölcük, Değirmendere, İzmit, İstanbul, Bolu, Zonguldak, Düzce, Eskişehir ve Bursa gibi önemli büyük yerleşim alanlarını etkilemiştir. Dolayısıyla bu yerleşim alanlarında binlerce binaların yıkılmasına veya hasar görmesine, binlerce insanların ise ölüm ve yaralanmasına neden olmuştur (TBMM, 1999 :7).

Bu anlamda Marmara depremi ülkemizde hem çok geniş yerlerde vuku bulması hem de bu yerlerin ülkemizin sanayi, teknoloji, turizm ve nüfus bakımından yoğun ve gelişmiş olması nedeniyle mevcut afet yönetiminin işleyişini yetersiz kılmıştır. Bu nedenle deprem alanlarında oluşan yıkım ve tahribatları ortadan kaldırmak, bölgedeki ekonomi ve normal sosyal hayatın yeniden oluşmasını sağlamak için Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) afet yasalarında gerekli değişimler meydana getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ülkemizde 27.08. 1999 tarihinde 4452 sayılı “Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu” çıkarılmıştır (Şengün, 2007: 91).

Türkiye'nin afet yönetimi ve koordinasyonu konuları, 1999 yılında yaşanan Marmara depremi ile yeni bir çığır açmıştır. Bu deprem ülkemizde çok büyük can ve mal kayıplarına neden olmuş ve ülkemizin afet yönetimi anlayışının yeniden incelenmesinin gerekliliğini üzücü bir tabloyla göstermiştir. Dolayısıyla afet ile ilgili kuruluşların arasındaki koordinasyonu, görev ve sorumlulukları tekrardan tarif etme gerekliliği, ülkemizin afet ve acil durum konularındaki yetki ve eşgüdümün tek çatı altında toplanmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda ülkemizin afet yönetimi alanlarından sorumlu olan Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Acil Durum Yönetimi ve Sivil Savunma Genel Müdürlüğü kurumları ortadan kaldırılarak 29 Mayıs 2009 tarihinde onaylanan 5902 sayılı kanun ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulmasıyla tüm yetki ve görevleri kendine bağlamıştır (Sever, 2019: 326).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında iş birliğini sağlayan, esnek ve dinamik yapıda teşkil edilmiş bir kurumdur.

Bu çerçevede, ülkemizin afet yönetimine olan bakış açısı değişmiş, afet sonrası yaraları sarma çalışmalarının yerine afet öncesi risklerin azaltılması konularına odaklanan "Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi"ne geçilmiştir. Bu sistem afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların azaltılması veya önlenmesi için afet öncesi risklerin belirlenip gerekli önlemlerin alınmasını, afet meydana geldiği zaman ise müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa süreçlerini eşgüdüm içerisinde bütüncül bir şekilde yönetilmesini hedeflemektedir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2018: 28-29).

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli bir günde farklı büyüklüklerde iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremler toplam 11 ili etkilemiş, 50.500'den fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu yüzden 1923 yılından bu yana ülkemizde yaşanan depremler arasında en ağır sonuçlara neden olan depremler olarak kayıtlara geçmiştir. Kahramanmaraş merkezli depremler, aynı zamanda küresel anlamda meydana gelen büyük afetlerin içerisinde de yerini almıştır. Bu bağlamda, yaşanan bu depremlerden sonra ülkemizin afet yönetimi kapsamında yapılan faaliyetlerin yeniden masaya yatırılması gerektiğini tekrardan bize açık bir şekilde göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye, tarihinden bu zamana kadar afet yönetimi kapsamında atılan adımların yeterli olmaması, kaçak yapıların imar bariyerleri ile yasallaştırılması neticesinde çarpık kentleşmenin artması gibi sebepler deprem felaketlerine karşı dirençli bir toplum olmamızın önündeki engeller olduğu tespit edilmiştir (Kalkan, 2023: 551-552).

3. AFET YÖNETİMİ VE UMKE

Afetler, meydana geldiği toplumlarda akut şekilde can kayıplarına, fiziksel yaralanmalara ve hastalıkların çoğalmasına sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca sağlık sistemlerinin her zamanki işleyişinin zarar görmesine ve bozulmasına, çevreyi kötü etkileyerek salgın hastalık ve diğer sağlık problemlerine, ruhsal bozulmalara ve göçlere neden olabilmektedir (Yeşil, 2021: 283). Afetler meydana geldiği alanlarda insan sağlığını kötü etkilediği gibi insanlara farklı alanlarda hizmet eden düzenleri de kötü etkilemektedir. Özellikle afetlerden zarar gören hastaneler bu durumun bir unsurudur (Gönen, 2022: 5). Örneğin ülkemizin yakın tarihinde meydana gelen 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremler bölgedeki bazı hastanelerimizin yıkılmasına veya hasar görmesine neden olmuştur. Bu durum bölgedeki sağlık hizmetlerini olumsuz etkilemiş ve işlevsiz hale gelen hastanelerde bulunan hastalar ise farklı yerlere sevk edilmek zorunda kalmışlardır (Hekim Postası, 2022). Afetlerin bu kötü etkileri sadece hastanelerin fiziksel anlamda zarar görüp işlevsiz hale gelmesi ile bitmemektedir. Aynı zamanda salgın hastalık veya afetlerden etkilenen

hasta veya yaralıların hastanelere yığın halinde gitmesi mevcut hizmetlerin aksamasına da neden olduğu görülmüştür (Gönen, 2022: 5-6).

Ülkemizde afet ve acil durumların hem oluşma sıklığı hem de oluşturduğu tahribatlar gittikçe artış göstermektedir. Bu nedenle ülkemizin afet yönetimi çerçevesindeki çalışmalar sağlık sektörü için çok önemli bir yere sahip olmuştur (Yeşil, 2021: 283). Çünkü bir afet olayı meydana geldiği zaman sağlık hizmetleri problemlerine karşı afet anında çözüm bulmak zordur. Kurtarma, ilk yardım, transfer, iletişim, lojistik ve teşkilatlanma faaliyetleri afet öncesi planlı olması zaruri olmuştur. Bu faaliyetlerde kimin nerede hangi görevlerde bulunacağı ve ne zaman bu görevleri yürüteceğini evvelden iyi bilmesi gerekmektedir. Aksi halde afetlere karşı müdahalelerin düzeni ve koordinasyonu bozulabilmekte ve hedeflenen faaliyetlerin gerçekleştirilmesi güçleşmektedir (Esin, 2001: 99).

Afet ve acil durum esnasında tıbbi müdahalelerin süresi hasta veya yaralılar için önem arz etmektedir. Çünkü yaşanan kazaların ilk 20 dakikasında yaralıların 1/3'ü ve yine ilk 30 dakikasında yaralıların %54'ünün yaşamının yitirmesi ile sonuçlandığı görülmüştür. Bu nedenle olağanüstü hallerden sonra ilk 30 dakika yaralılara tıbbi müdahalede bulunmak hayati önem taşımaktadır. Nitekim bu durum travmaya maruz kalan yaralılar için daha önemli zaman dilimleri olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla deprem gibi travmaların yoğun yaşandığı afetlerde acil müdahalede bulunmak elzem hale gelmiştir. Bu bağlamda gerekli eğitimleri alan tıp öğrencileri, sağlık çalışanları ve ilgili sivil toplum kuruluşların afet alanlarına ivedilikle ulaştırılması, tıbbi müdahale gereksinimi olan afetzedelere gerekli müdahalelerde bulunmaları yararlı olmuştur (İbiş, 2014 :20-21).

Türkiye'de vuku bulan 1999 Marmara ve Bingöl depremlerinden sonra arama-kurtarma hizmetlerinde iyi bir yol kat edildiği görülmüştür. Ancak arama-kurtarma personelleri ile beraber çalışabilen ve göçük altında kalan yaralılara tıbbi müdahale edecek uygun donanıma sahip sağlık profesyonellerinin olmayışı veya eksikliği nedeniyle göçük altındaki yaralılara gerekli sağlık hizmetlerin sağlanamadığı görülmüştür. Medikal müdahale konusundaki bu yetersizlikler yaralıların zamanında ve uygun şartlarda müdahalelerin yapılmamasına, uygun tıp teknikleri ile taşınmamasına hatta kalıcı sağlık problemlerine (organ kaybı, organ yetersizliği) neden olduğu görülmüştür (Arslan vd., 2007: 467-471)

Bu nedenle Sağlık Bakanlığı, ülkemizde afet ve acil sağlık hizmetlerinin etkin ve ivedi bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla yurt içinde gerçekleştirilecek acil, afet ve olağan üstü durumlar ile yurt dışında yaşanabilecek afetler ve insani yardım operasyonları konularında eğitilmiş ve donanımlı sağlık personelinin oluşan Ulusal Medikal Ekiplerini (UMKE) kurmuştur (Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015).

3.1. UMKE'NİN KURULUŞU VE GÖREVLERİ

1999 yılında meydana gelen Marmara depremlerinden sonra İsviçre SDC Örgütü tarafından Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYÖD) üyelerine medikal kurtarma eğitimlerinin verilmesi ile ülkemizde ilk Medikal Kurtarma Ekibi kurulduğu söylenmektedir. Bu ekip daha sonra 2003 yılında vuku bulan Bingöl depremlerine yönelik müdahale faaliyetlerine katılım sağlamış ve bu esnada Sağlık Bakanlığı ile yolları birleşmiştir. Sağlık Bakanlığı, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYÖD) ile yolları birleştikten sonra 2003 yılında "Afetlerde Sağlık Organizasyonu Projesi"nin başlatarak Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerinin kuruluşunun temelleri atılmıştır. Bu sayede 2004 yılında ülkemizde Kocaeli, Yalova ve Düzce gibi deprem açısından riskli illerde olmak üzere Sivil Savunma Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlüklerinin olduğu 11 bölgede (Van, Adana, Afyon, Bursa, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Erzurum, İzmir, Samsun, Sakarya) ilk Ulusal

Medikal Kurtarma Ekipleri kurulmuştur. UMKE Temel Eğitimlerinin gerçekleştirilmesi ile Bursa'da kurulan bu ekipler ilk görevlerini ise İran Bam depreminde icra etmişlerdir. UMKE, 2013 yılına kadar yurdumuzda ve yurt dışında çeşitli afetlere, afet öncesi ve sonrasında yapılan tüm faaliyetlere katılım sağlamıştır. UMKE ekipleri bu tür faaliyetlere katılmasına rağmen ancak 2010 yılı itibari ile Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılan bir yönerge ile görev ve sorumlulukları tanımlandığı görülmüştür (Umke-Der, 2024).

Kısa adı UMKE olan Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi, yurt sathında ve yurtdışında meydana gelen afet ve olağandışı hallerde afetzede bireylere medikal müdahale etme gayesiyle örgütlenmiş ekiplerdir. Bu ekipler timlere ayrılabilir. Bir timde en az biri hekim olmak üzere toplam 5 gönüllü sağlık profesyoneli bulunmaktadır. Bu gönüllü sağlık profesyonelleri, liderlik yapabilen, özgüvenli, özverili, yeni gelişmelere açık, fiziksel anlamda dayanıklı, takım ve ekip çalışmalarına uyum sağlayabilen, tıp etiğine sadık, alanlarında eğitilmiş ve uygun donanımlı olan kişilerdir (Çelimen, 2019 :49-50).

Afetlerde rol alan çok sayıda kurtarma ekipleri bulunmaktadır. Ancak Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri bu kurtarma ekipleri arasında sağlık personellerinden oluşturulması, Sağlık Bakanlığı tarafından resmi olarak desteklenmesi ve yine Sağlık Bakanlığı'nın oluşturduğu yönergeye göre faaliyetlerde bulunmaları nedeniyle diğer kurtarma ekiplerine göre farklılık göstermektedir (İbiş ve Kesgin, 2014: 226).

Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi gönüllü olmak şartıyla sağlık hizmetlerinde normal asli görevlerini yürüten sağlık çalışanlarından ve kısmi olarak destek personelinde bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla başvuru yeterliliğini sağlayan bu gönüllü personeller UMKE ekibine katılmak için öncelikle ilgili birimlere dilekçe veya ASOS Sağlık üzerinden çevrimiçi şekilde başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Yetkili kişiler tarafından başvurular değerlendirilir ve uygun görülen personeller ise UMKE Temel Eğitimi'ne çağırılırlar. Temel Eğitimden başarılı olan personellere sertifika verilir ve resmi anlamda UMKE gönüllüsü olarak tanınmaktadırlar. Daha sonra gerekli durumlarda Acil Sağlık Hizmetleri Başkanlığı veya Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yurtiçi ve yurtdışı faaliyetlere resmi olarak görevlendirmeleri yapılır. UMKE ekipleri afetin meydana geldiği olay yerindeki sağlık hizmetlerinin idaresinde, triyaj, tıbbi müdahale, afetzedelerin nakil işlemleri, iletişim, kayıt işlemleri, enkaz, KBRN, arama faaliyetleri, acil müdahale ünitesi faaliyetlerinde ve seyyar hastane çalışmalarının farklı yerlerinde görev almaktadırlar (Kaya, 2020: 21).

Bu bağlamda UMKE ekipleri olay yerinde afetzede ulaşılması ve ilk müdahalesinin yapılması ile başlayan sürecin gerekli sağlık araçlarına (Ambulans) veya sağlık kuruluşlarına nakli sağlanıncaya kadar sorumlu olan tek birimi olarak söylenilebilmektedir. Bu sorumlulukların içerisinde UMKE ekiplerine afetzedelerin enkazdan çıkarılma sürecinde hangi çalışmaların yapılmasının gerektiğinden evrak kayıtlarına kadar bürokratik süreçlerinin de takip edilmesi gerektiren konular eklendiği görülmüştür. Bu durum kaos ortamlarında meydana gelebilecek bürokratik karışıklıklarda birimler arasında koordinasyon problemlerini giderme konusunda fayda sağladığı görülmüştür. Ancak UMKE personellerinin afetzedelere yönelik ilk tıbbi müdahalenin yanında bu tür farklı görevlerin de verilmesi bu personellerin eğitimlerini karmaşıktırmasına neden olduğu söylenilebilmektedir (Yüzer, 2017 :77).

Bu çerçevede UMKE'nin bu tür görevleri icra etmesi afetin müdahale ve iyileştirme çalışmalarında yapılan sağlık hizmetlerinin her evresinde aktif rol aldığını göstermektedir. Dolayısıyla UMKE ekiplerinin afet alanlarında yapacağı medikal kurtarma ve acil sağlık hizmetlerinin 7/24 kesintisiz şekilde sürdürülebilmesi için yılın belirli bir ayında eğitim, senaryo ve tabiki çalışmalar düzenli olarak yapılmaktadır. Türkiye genelinde ilk olarak 11 bölge ilinde

UMKE timleri kurulmuş daha sonrasında 21 bölge koordinatörlüğünde 81 ilde faaliyetlerini srdrmuşlerdir. Ancak lkemizin yakın tarihlerinde meydana gelen Elazığ, İZmir ve 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri ağır can ve mal kaybına neden olmuştur. Meydana gelen bu depremlerden elde edilen deneyimler neticesinde ilgili Bakanlığın afetlere karşı müdahale kapasitesini artırılması ve afetlerde sağlık hizmetlerini daha etkili kılınması gerekliliği tespit edilmiştir. Bu yüzden 2023 yılında ‘‘Bakanlık Makamı Onayı’’ ile ‘‘Afetlerde Sağlık Hizmetleri ve UMKE Bölge Koordinatörlüğü’’ çatısı altında 30 Bölge Koordinatörlüğüne yükseltilerek yeniden revize edilmiştir (Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi (UMKE), 2024).

T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2010 yılında Afetlerde Sağlık Hizmetleri Birimi ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerinin Görevleri ve Çalışma Esaslarına Dair Yönergeye yayınlamıştır. Bu yönergeye göre

- *Afet veya olağandışı durumlarda aldıkları özel eğitim ve donanım, kazazedelere olay yerinde, en kısa sürede imkn ve kabiliyetlerini kullanarak uygun yöntemlerle medikal müdahale etmek ve kurtarmak,*
- *Kurtarılan kazazedeleri, en kısa sürede ileri acil tedavi ünitelerine naklini sağlamak üzere ambulanslara, uygun nakil araçlarına ve görevlilerine teslim etmek,*
- *Afetler ve olağan dışı durumlarda diğer sağlık ekiplerinin sunduğu tıbbi yardımların yeterli olmadığı durumlarda ve alanlarda, ekibin kendi donanım, personel ve eğitim imknları dhilinde ihtiyaç duyulan sağlık hizmetlerine destek vermek,*
- *Olay yerinde sağlık hizmetlerinin yönetimini yapmak, triaj, tıbbi müdahale, nakil hazırlıkları, haberleşme ve kayıt yapmak,*
- *Afet birimi ve diğer yerler ile gerekli iletişimi ve bilgi akışını sağlamak,*
- *Faaliyetleri kapsamında ilgili kurum, kuruluş ve kişilerle işbirliği yapmak,*
- *Gerekli hllerde, yurtdışında meydana gelen afet ve olağandışı durumlarda sağlık hizmetlerinde görev almak.*

3.2. AFETLERE MÜDAHALEDE UMKE’NİN ROLÜ

Türkiye, yüksek sismik aktif Anadolu plakasının üzerinde bulunması nedeni ile tarihi boyunca büyük depremlerle karşılaşmıştır. Nitekim 1900 yılından bugüne kadar ülkemizde 7’nin üzerinde tam 20 deprem kayıtlara geçmiştir. Bu kayıtlar, ülkemizin deprem afetleri nedeniyle hasar gören diğer ülkeler arasına önemli bir yere taşıdığını göstermiştir. Dolayısıyla lkemizde 1900-2023 yılları arasında 269 deprem meydana gelmiş çeşitli kayıp ve zararlar ile neticelenmiştir. Bu yıllar arasında meydana gelen 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan ve 1999 Marmara depremleri ise en ağır kayıp ve zararlar ile sonuçlanan depremler olarak tarihte yerlerini almışlardır (Strateji ve Başkanlığı, 2023 :6).

Türkiye’de çeşitli doğal afetlerin meydana geldiği bilinmektedir. Meydana gelen bu doğal afetlerin arasında en fazla can kaybına neden olan %65 orana sahip deprem felaketleri olmuştur. Bu yüzden ülkemizde yaşanan doğal afetlerin içerisinde özellikle deprem felaketleri dikkat çekmektedir. Ülkemizin sanayisi, demografisi, barajları ve yerleşim yerlerinin büyük çoğunluğu maalesef 1. derece deprem alanlarının üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda ülkemizde afetler; can kayıplarına, yaralanmalara ve ekonomik zararlar bakımından önemli ve her Őeyden önce bir sağlık problemi haline dnmştr. Dolayısıyla deprem felaketlerinin neden olduğu göçükler ve bu göçüklerin altında kalan afetzedelere yerinde ve zamanında tıbbi müdahalelerde bulunma gerekliliği önemli bir durum haline gelmiştir. Çünkü bu süreçte afetzedeye yerinde ve zamanında

tıbbi müdahale edilmemesi, uygun tıbbi taşıma teknikleri ile gerekli yerlere taşınmaması ölümcül ve kalıcı sağlık problemleri ile (uzuv kaybı, organ yetmezliği, ölüm vb.) sonuçlanabilmektedir (Günaydın vd., 2017 :6). Bu gerçekler özellikle 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen resmi rakamlara göre 17.480 kişinin ölümüne ve 43.953 kişinin ise yaralanmasına neden olan Marmara depreminde fark edilmiştir. Bu depremden sonra 639 hastada Crush sendromuna bağlı akut böbrek yetmezliği gerçekleşmiş ve bunların 477'si ise diyalize bağlı hale geldiği görülmüştür (Sever, 2003: 11). Bu durum özellikle Marmara ve sonrasındaki afetlerde kurtarma ve tıbbi müdahale çalışmalarında birtakım eksikliklerin olduğunu bizlere göstermektedir. Bu eksiklikler doğrultusunda özellikle afetzedelerde gelişen Crush Sendromu ciddi komplikasyonlara neden olmuş ve bu komplikasyonları mümkün mertebe azaltmak amacıyla Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerini kurma fikri ortaya çıkmıştır (Eryiğit vd., 2012: 56-57).

Bir diğer adı ezilme sendromu olan Crush Sendromu, darbelere maruz kalma, ezilme, çarpma, enkaz altında kalma ve uzun süre hareketsiz kalma gibi durumlar ile ortaya çıkmaktadır. Bu tür durumlar birden fazla doku ve organ hasarına (Böbrek Yetmezliği) neden olmaktadır (Acıbadem Sağlık Grubu, 2024).

Crush Sendromu savaşlarda, maden, trafik ve endüstriyel kazalarda da görülmesine rağmen daha çok depremlerde karşımıza çıktığı bilinmektedir. Bu anlamda depremlerde doğrudan travmalara maruz kalan kişilerde en çok görülen ölüm sebebi olduğu söylenilmektedir. Dolayısıyla can kayıplarının azaltılması, özellikle Crush Sendromu ve Akut Böbrek Yetmezliği gibi komplike durumların olmaması için afet alanında hızlı ve etkili şekilde tıbbi müdahalelerde bulunulması gereken bir durum haline gelmiştir (Özgün vd., 2022: 65-66).

Bu çerçevede afet alanındaki afetzedelere yerinde ve zamanında tıbbi müdahalede bulunmak hayati önem arz etmektedir. Çünkü enkaz alanında bulunan afetzedeler çeşitli travmalara maruz kalmış, acil tıbbi müdahale edilmezse hayatını kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilme profiline sahip olan kişilerdir. Afet alanında afetzedeye ekiplerin ulaşması ve gerekli müdahalelerin yapılmasından sonra enkazdan çıkarılma işlemleri de önem teşkil etmektedir. Bu işlemleri tam ve sağlıklı yapılabilmesi için yeterli eğitimleri almış ve uygun donanımlı Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerine gerek duyulmaktadır. UMKE ekipleri hasta veya yaralıya yönelik tıbbi müdahalede bulunma ve yerinden oynatmadan travma tahtasına uygun şekilde alma, sabitleme ve uygun taşıma teknikleri ile enkaz alanından çıkarılma işlemleri konularında deneyim sahibidirler. Dolayısıyla UMKE ekipleri afetlerde afetzede olan bireylere yerinde ve zamanında müdahale ederek, mümkün olduğu kadar ölüm ve yaralanma oranlarını en aza indirmeyi amaç edinen faaliyetlerde rol üstlenmektedirler (Eryiğit vd., 2012: 56)

3.3. UMKE ATAK

2023 yılında düzenlenen 7-13 Ağustos Ulusal UMKE haftası programına Sağlık Bakanı Fahrettin Koca ve 81 ilden UMKE gönüllüleri katılım sağlamıştır. Bu yıldan itibaren 7-13 Ağustos haftasını "UMKE haftası" olarak kutlayacaklarını belirten Fahrettin Koca, UMKE gönüllülerin afet ve acil durumlarda çok kritik görevlerde bulduklarını ve bu yüzden milletimizin takdirlerini kazandığını dile getirmiştir.

Fahrettin Koca, ülkemizde deprem felaketlerinin inkâr edilemez bir durum olduğunu kötü deneyimlerle bilinmektedir. Bu nedenle toplum olarak daha güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmemiz için geçmişte yaşanan acı tecrübelerin ışığında hem kurumsal hem de toplumsal seviyede bazı değişimlerin yapılması zorunluluk haline geldiğini belirtmiştir. Bu anlamda ilerleyen süreçlerde UMKE'nin daha kapsamlı, çağdaş bir gelişim sürecinden geçmesini destekleyeceklerini de aktarmıştır.

Fahrettin Koca yine bu programda, ülkemizde yaşanan 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerinde arama- kurtarma ekiplerinin yetersiz kaldığı görülmüştür. Diğer yandan yaşanan afette asıl görevleri medikal müdahale olan UMKE ekiplerinin olay yerine giden ilk ekiplerden biri olması nedeniyle halkın bu ekipten arama-kurtarma çalışmaları yapmasını bekledikleri de gözlemlenmiştir. Bu durumlar göz önünde bulundurularak asıl görevleri medikal müdahale olan UMKE ekiplerinin ulusal ve uluslararası sertifikalı eğitimleri alarak afetlerde arama-kurtarma çalışmalarını da yapacak bir düzeye getirme kararı alındığı söylemiştir. Dolayısıyla UMKE birimi içerisinde arama-kurtarma faaliyetlerini gerçekleştirilebilecek UMKE ATAK adında yeni bir yapı kurulmuştur. Daha sonra UMKE ekipleri küresel çapta benzeri olmayan gönüllü sağlık profesyonellerinden oluşan 15.200 personelin hem medikal müdahale hem de arama-kurtarma hizmetlerini sunan Dünyada tanınan nadir bir kuruluş olduğunu belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, 2023).

4. SONUÇ

Afetler insanların can ve mal kayıplarına neden olabilen ve sosyal yaşamın aktivitelerini bozabilen olgulardır. Türkiye'nin jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinin yanında insan kaynaklı etkilerin de afetlere neden olduğu bilinmektedir. Ülkemizde yaşanan bu tür kaynaklı afetler çok büyük can ve mal kayıpları ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla lkemizde yaşanan afetlere karşı afet yönetimi kapsamında yapılan mücadelelere tarihsel bir bakış açısıyla bakıldığında daha çok afetler meydana geldikten sonra birtakım faaliyetlerin yapıldığı görülmüştür. Fakat zellikle 1999 Marmara depremlerinin ardından meydana gelen hasar ve yıkımın büyük olması, afet alanında müdahale edecek uygun bir sağlık ekibinin olmaması, afet yönetimi konusunda radikal değişikliklere olan ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Tespit edilen bu değişiklikler doğrultusunda iyi bir afet yönetiminin ancak afet ncesi "Risk Yönetimi", afet sonrası ise "Kriz Yönetimi" kapsamında gerekli planlama ve çalışmaların yapılması ile oluşabileceği anlaşılmış ve afetlerde yerinde ve etkili şekilde tıbbi müdahalelerin yapılması için Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerini kurma düşüncesi ortaya çıkmıştır. UMKE ekipleri kurulduktan sonra her türlü afetlerde hasta veya yaralıya yönelik tıbbi müdahalede bulunma ve kişiyi sarsmadan travma tahtasına uygun şekilde alma, sabitleme, uygun taşıma teknikleri ve enkaz alanından çıkarılma işlemleri ile ölüm ve yaralanma oranlarını minimum seviyeye düşürme konusunda önemli işlevlere sahip olduğu görülmüştür. Bu işlevlerin dışında asrın felaketi sayılan 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli yaşanan depremlerde arama-kurtarma ekiplerinin yetersiz kaldığı ve UMKE ekiplerinin olay yerine ilk giden ekiplerden biri olması nedeniyle halkın bu ekipten arama-kurtarma çalışmaları yapmasını bekledikleri de gözlemlenmiştir. Bu durum asıl görevleri medikal müdahale olan UMKE ekiplerinin afet sahasında farklı bir görev beklentisi ile karşı karşıya kalması aslında 1999 Marmara depremlerinde ihtiyaç duyulan ve bu sebeple kurulan bir medikal kurtarma ekibinin afetlerde ne kadar ön plana çıktığını gösterebilmektedir. Bu bağlamda UMKE'nin aktif bir şekilde güçlendirilmesi, Türkiye'nin afet yönetiminde başarıya ulaşması hususunda önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer reviewed.

Conflict of Interest: The author declared that she has no conflict of interest.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support

KAYNAKÇA

Acıbadem Sağlık Grubu. (2024). Acıbadem Sağlık Grubu Web Sitesi: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/crush-sendromu/> adresinden alındı.

Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. (2024). Mart Pazar, 2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>. adresinden alındı.

Afetlerde Sağlık Hizmetleri Birimi ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerinin Görevleri ve Çalışma Esaslarına Dair Yönerge. (2022). 05 06, 2024 tarihinde Afetlerde Sağlık Hizmetleri Birimi ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerinin Görevleri ve Çalışma Esaslarına Dair Yönerge Web Sitesi: <https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-90024/afetlerde-saglik-hizmetleri-birimi-ve-ulusal-medikal-kurtarma-ekiplerinin-gorevleri-ve-calisma-esaslarina-dair-yonerge.html> adresinden alındı

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri.

Ajansı, J. U. İ. (2004). Türkiye’de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu. *T.C. İçişleri Bakanlığı*, Ankara.

Aktek, M. (2015). 5902 Sayılı Yasa ile Türkiye’de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (27), 6.

Akyel, R. (2005). Türkiye Kamu Yönetiminde Afet Yönetimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18.

Akyel, R. (2007). *Afet Yönetim Sistemi: Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma*. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi.

Altun, S. (2023). *Disiplinler Arası Bir Bakışla Afet Yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Arslan, Ü., Şahinöz, T. ve Kaya, M. (2007). Afetlerde Sağlık Organizasyonu Çalışmaları. Afet Sempozyumu.

Barış, E. (2011). *Afet Tıbbı Eğitiminin İzmir Metropol Alanda Acil Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Hekimlerin Bilgi Düzeyine Etkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Bilgili, A. ve Aktaş, G. S. (2022). Afet Yönetimindeki Paradoks: 2020 Ege Denizi Depremi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 409.

Bilbay, Ö. F. ve Bozkaya, Ç. G. (2021). Afet ve Kriz Yönetiminin Şanlıurfa İli Açısından İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11 (22), 596.

Çankaya, Ş. ve Esmeray, E. (2019). Doğal Afetler, Çevresel Etkileri ve Alınabilecek Önlemler. *Environmental Impacts of Natural Disasters And Precautions*, 388.

Çelikmen, M. F. (2019). Afetlerde Medikal Kurtarma-UMKE. *Türkiye Klinikleri Emergency Medicine-Special Topics*, 5(1), 49-50

Çilingir, G. (2019). *Türkiye’de Afet Yönetimi ve İdarenin Sorumluluğu*. İstanbul Üniversitesi.

Değirmenci, Y. ve İlter, İ. (2013). Coğrafya Dersi Öğretim Programında Doğal Afetler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 281.

Durmuş, A. (2021). *İnsan Kaynaklı Afetlere Karşı Özel Güvenlik Görevlilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı*. İğdır Üniversitesi.

Eflanili, B. (2021). *Türkiye’de Afet Yönetimi: Depremler*, Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi.

Ergünay, O. (2008). *Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma ve mevzuat Nedir? Nasıl Olmalıdır?* İstanbul: 20 Eylül 2008 CHP İstanbul Deprem Sempozyumu.

Erkal, T., ve Değerliyurt, M. (2011). Türkiye’de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (22), 149-156.

Ertürkmen, C. (2016). *Afet Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.

Eryiğit, U., Saraç, E., Sayar, S., Yetim, Ö., Furuncu, H., Ocak, Z., ... ve Cakiroğlu, E. (2012). NMRT and Trabzon NMRT's Van Ercis Earthquake Operation/UMKE ve Trabzon UMKE'nin Van-Ercis depremindeki çalışmaları. *Eurasian Journal of Emergency Medicine*, 11(1), 56-57.

- Esin, A. S. (2001). *Afetlerde sağlık hizmetleri yönetimi, (24-28 Ekim 2000-Yalova): kurs notları*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, 2001.
- Filiz, E. (2007). *Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi*. Aktüel Yayınları Alfa Akademi.
- Genç, F. N. (2021). *Afet Yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Gönen, Ö. F. (2022). *Ulusal Medikal Kurtarma Ekibinin (UMKE) Afet ve Acil Durumlarda Özel Gereksinimli Bireylere Müdahale Sürecinin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi.
- Günaydın, M., Tatlı, Ö. ve Genç, E., E. (2017). Arama Kurtarma Örgütleri ve UMKE. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 3(1), 6
- Gürel, N., ve Uzunlar, M. (2004). Türkiye'de Doğal Afetlerin Etkilerini Azaltmaya Yönelik Hukuksal Çabalar. *Öneri Dergisi*, 6(22), 246-247
- Güner, Y. (2016). *Çanakkale İli 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında Çalışan Personelin Afet Tıbbi Konusundaki Bilgi Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi.
- Hekim Postası. (2022). 05 06, 2024 tarihinde Hekim Postası Web sitesi: <https://www.hekimpostasi.com/maras-depremi-sonrasinda-hastanelere-iliskin-bilgiler-831> adresinden alındı
- İbiş, E. (2014). Afetlerde Medikal Kurtarma ve Sosyal Hizmet İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi.
- İbiş, E. ve Keskin, B. (2014). Türkiye'de Sosyal Hizmet ve Medikal Kurtarma Açısından Yalova, Van ve Simav Depremlerinin İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (226).
- Kalkan, M. (2023). Türkiye'deki Kentleşme Odaklı Afet Politikalarının 1923-2023 Yılları Arasındaki Analizi. *Kent Akademisi*, 16(Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı| Special Issue For The 100th Anniversary of the Republic of Türkiye), 546
- Kaya, E. (2020). *Medikal Kurtarma Ekibi Üyelerinin Acil Durum/ Afetlere Yönelik Bireysel Hazırlıkları ve Afet Sonrası İş Sürekliliği Değerlendirilmesi: İstanbul Medikal Kurtarma Ekibi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. Bezmialem Vakıf Üniversitesi.
- Koyuncu, M. K. (2016). Osmanlıda Afet Yönetimi. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6 (4), 379.
- Köseoğlu, A. M. (2015). *Afet Yönetimi ve İnsani Yardım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Memiş, L. ve Babaoğlu, C. (2020). Acil Durum ve Afet Yönetiminde Süreç Yaklaşımı. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 779.
- Mızrak, S. (2021). Afet Yönetimi Sürecinde Risk Algısı Çalışmalarının Katkısı. *Afet ve Risk Dergisi*, 292.
- Oran, F. Ç. (2022). İnform Risk Endeksine Göre Türkiye ve Komşularının İncelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 208.
- Öner, Z. (2010). *Türkiye'de Afet Yönetimi ve Niğde Örneği*. Niğde Üniversitesi
- Önsüz, M. F. ve Atalay, B., I. (2015). Afet Lojistiği. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 1.
- Özbayram, G. (2018). *Doğal Afetler Ve Yerel Topluluk Liderleri: Balıkesir Örnek Olay İncelemesi*. Balıkesir Üniversitesi.
- Özgün, Ö. E., Şahinöz, S. ve Göktekin, Z. (2022). Gümüşhane İli 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında Çalışan Personelin Crush Sendromu Bilgi Düzeyleri. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 3(2), 65-66
- Öztürk, N. (2003). Türkiye'de Afet Yönetimi: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 43.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı*. (2023). 05.05.2024 tarihinde Sağlık Bakanı Koca, Ulusal UMKE Haftası Etkinliğine Katıldı: <https://www.saglik.gov.tr/TR,98942/saglik-bakani-koca-ulusal-umke-haftasi-etkinligine-katildi.html> adresinden alındı.
- Sever, R. (2019). *Afetler ve Afet Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sever, M. Ş. (2003). *Crush (ezilme) sendromu ve Marmara depreminden çıkarılan dersler*. Türk Nefroloji Derneği Yayınları.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi (2022). 01.05.2024 tarihinde https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/afet_yonetimi. adresinden alındı.

Strateji, T. C., & Başkanlığı, B. (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. *Strateji ve Bütçe Başkanlığı*.

şahin, ř. (2019). Türkiye’de Afet Yönetimi ve 2023 Hedefleri. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 189.

şengün, H., ve Küçükşen, M. (2019). Afet Yönetimi Eğitimi Niçin Gerekli? *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 195.

şengün, H., Önder, Ö. ve Yaman, M. (2023). *Afet yönetimi ve Politikaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.

şengün, H. (2007). *Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi

Tercan, B. (2018). Türkiye’de Afet Politikaları Ve Kentsel Dönüşüm. *Abant Kültürel Araştırma Dergisi*, 109-110.

Turan, M., Odabaş, L., Çınar, Ö., Akbaş, M., ve Kılıç, H. (2021). Afet Yönetimi Sürecinde Rol Alacak Paydaşların Risk Algıları. *The Journal of International Scientific Researches*, 6(2), 153.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1999). 05. 02. 2024 tarihinde Türkiye Büyük Mİllet Meclisi: 21. Dönem: <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss308.pdf> adresinden alındı

Tozbey, ř. (2023). Afet Yönetimi ve Gönüllü Katılım: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrencilerinin Afetlere Gönüllü Katılımına Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.

Uluğ, A. (2009). Nasıl Bir Afet Yönetimi. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı. İzmir, 1-18.

Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi (UMKE). (2024). Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi (UMKE) 03.01.2024 tarihinde <https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80255/ulusal-medikal-kurtarma-ekibi-birimi-umke.html> adresinden alınmıştır

MKE-Der. (2024). MKE-Der 05.05. 2024 tarihinde <https://www.umkeder.org/icerik/tarihce> adresinden alınmıştır

Uzunçubuk, L. (2012). Afet ve Risk Yönetimi ile İlgili Kavram ve Tanımlar. *İstanbul Bülten TMMOB HKMO İstanbul Şubesi Yayını*, 1(2), 28.

Varol, N. ve Gültekin, T. (2022). *Afet Risk Yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Yaman, D. F. (2021). Dünya’da ve Ülkemizde Afet & Acil Durum Yönetimi ve Güncel Yaklaşımlar.

Yeşil, S. T. (2021). Sağlık Afet Planlarını Hazırlayan Ve Uygulayan Sağlık Çalışanlarının Planlara İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 282-291.

Yüzer, H. A. (2017). Doğal Afetlerde Gönüllü Sağlık Yardımı Örgütleri ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE) Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi.

Yılmaz, A. E. (2021.). *Afet Yönetimi I*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi